

Hikâye-i Kedi ile Fâre: Viyana Nüshası'nın Metin Neşri ve Söz Varlığına Dair Bazı Tespitler

The Story of The Cat and The Mouse: Text Edition and Lexical Analysis of The Vienna Copy

Abdulkadir KORKMAZ¹

Öz

Bu çalışma, Türk edebiyatının mesnevi türünde kaleme alınmış bir eseri olan *Hikâye-i Kedi ile Fâre*'nin Viyana Ulusal Kütüphanesinde bulunan matbu nüshasının söz varlığını incelemeyi ve eserin leksikal zenginliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ubeyd-i Zâkânî tarafından 14. yy'da Farsça olarak kaleme alınan hikâye, kedi ve fare toplulukları arasındaki çatışmayı alegorik bir anlatımla sunarak dönemin toplumsal ve siyasal yapısına dair ipuçları taşımaktadır. Eser, 1885 yılında Osmanlı Türkçesiyle basılmıştır. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İncelemede, eserin söz varlığı ortaya konularak tematik olarak sınıflandırılmıştır. Her sözcük, geçtiği beyit numarasıyla birlikte verilmiştir. Bulgular; eserde özellikle hayvan adları, savaş terminolojisi, toplumsal ünvanlar ve dinî kavramlara ait kelimelerin yoğunlukla kullanıldığını göstermektedir. Bu söz varlığı, metnin hem derin yapısını hem de didaktik yönünü pekiştirmektedir. Ayrıca; eserdeki kelime seçimi, dönemin sosyal hayatına ve halkın algısına dair önemli ipuçları sunmaktadır. *Hikâye-i Kedi ile Fâre*, Türk edebiyatında fabl türünün alegorik biçimde işlendiği örneklerden biri olarak değerlendirilmekte ve bu yönüyle hem edebî hem de dil bilimsel açıdan dikkate değer bir kaynak niteliği taşımaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, metnin farklı yazma nüshaları üzerinden karşılaştırmalı biçimde incelenmesiyle metnin aktarımı ve dil evrimi açısından daha geniş bir perspektif sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fabl, Zâkânî, Kedi ile Fâre, Edisyon Kritik.

Abstract

This study aims to analyse the vocabulary of the printed copy of *The Story of The Cat and The Mouse*, a work of classical Turkish literature written in the mathnawi genre, and housed in the National Library of Vienna, in order to reveal the lexical richness of the text in context. The story, written in Persian in the 14th century by Ubeyd-i Zâkânî, presents an allegorical narrative depicting the conflict between cat and mouse communities and offers clues about the social and political structure of the period. The work was published in Ottoman Turkish in 1885. The study employs a qualitative content analysis method and adopts a descriptive linguistic approach to determine the vocabulary. The analysis was supported by the contextual evidence drawn from the entire text; each word was evaluated within the couplet and textual context in which it occurs. The findings show that animal names, war-related terminology, social titles and religious vocabulary are used extensively in the work. This vocabulary reinforces both the deep structure and the didactic aspect of the text. In addition, the author's word choices provide significant clues about the social life of the period and the perception of the people. *The Story of The Cat and The Mouse* is considered to be one of the examples of allegorical treatment of the fable genre in Turkish literature, and in this respect, it is a remarkable literary and linguistic source. Future studies will be able to provide a broader perspective in terms of the transmission process and linguistic evolution of the text by comparatively analysing the text through different manuscripts.

Keywords: Fable, Zâkânî, Cat and Mouse, Edition Critical.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Biruni Üniversitesi, abdulkadirk@biruni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6990-3169>, <https://ror.org/01nkhmn89>

Giriş

Tarih boyunca hayvanlar, insan kültürlerinde derin sembolik anlamlar taşımış ve çeşitli anlatıların merkezinde yer almıştır. İnsanlar, tarih öncesi dönemlerden bu yana hayvanları hem işlevsel amaçlarla kullanmış hem de onları sanatsal ve simgesel biçimlerde tasvir etmiştir. Özellikle Göbeklitepe gibi Neolitik Dönem'e ait yapılar, bu ilişkinin en eski örneklerini sunmaktadır. Göbeklitepe'de, T biçimindeki dikili taşlar üzerinde yılan, tilki, yaban domuzu ve kuş gibi hayvan figürleri kabartma tekniğiyle işlenmiştir (Albayrak, 2023, s. 85).

Taş Devri'nden kalma mağara resimleri, insanın hayvanlara duyduğu hayranlığın ve onlarla kurduğu ilişkinin bir yansımasıdır. Fransa'daki Lascaux Mağarası ve İspanya'daki Altamira Mağarası, bu tür tasvirlerin en ünlü örneklerindendir. Lascaux Mağarası'nda bulunan yaklaşık 600 duvar resmi, atlar, geyikler ve bizonlar gibi hayvanları detaylı bir şekilde betimleyerek avcı-toplayıcı toplumların hayvanlara verdiği önemi ve sanatsal ifade biçimlerini ortaya koymaktadır (Groeneveld, 2016). Benzer şekilde, Altamira Mağarası'ndaki canlı renkli büyük hayvan figürleri, özellikle bizon tasvirleri, o dönemin insanların hayvanlarla olan ilişkisini ve sanatsal yeteneklerini göstermektedir (Alonso, 2015).

İnsan ve hayvan arasındaki bu kadim ilişkinin yalnızca görsel sanatlarla sınırlı kalmadığı, zamanla sözlü anlatılar ve edebî metinlerde de temsili bir biçimde yer bulduğu görülmektedir. Tarihin ilk dönemlerinde duvarlara çizilen hayvan figürleri, ilerleyen dönemlerde mitolojik anlatılara, fabllara ve masallara dönüşerek insan zihninde sembolik bir yer edinmiştir. Bu dönüşüm, hayvanın fiziksel temsilden çıkarak metaforik ve alegorik bir düzleme taşındığını, böylece edebî ve kültürel söylemlerin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini göstermektedir.

Hayvan figürlerinin tarih öncesi sanatlardaki temsili, zamanla hem kültürel bellekte hem de edebî gelenekte daha işlevsel bir rol üstlenmeye başlamıştır. Başlangıçta doğaya duyulan hayranlıkla şekillenen bu temsiller, ilerleyen süreçte insan davranışlarının sembolik yansıtıcıları hâline gelerek anlatı edebiyatının temel yapı taşlarından biri olmuştur. Böylelikle hayvanlar, doğanın bir parçası olmaktan çıkıp ahlaki, toplumsal ve dinî mesajların aktarılmasında araçsallaşmıştır. Bu dönüşüm, söz konusu figürlerin kutsal metinlerden halk anlatılarına, evrensel masallardan kültüre özgü fabllara kadar pek çok farklı türde görünürlük kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Fabl türünün bilinen en erken örneklerine, MÖ VII. ve VIII. yüzyıllarda Asur-Babil öykülerinde ve Hesiodos'un eserlerinde rastlanmaktadır. Doğu'da fabl türüne ait ilk örnekler eski Hint edebiyatında karşımıza çıkarken "*Pançatantra Masalları*"nın MÖ Keşmir'de derlenmiş önemli bir örnek olduğu ifade edilmektedir. Batı dünyasında ise bu türün ilk yazarı olarak Aisopos ön plana çıkmaktadır (Kara, 2015: 134).

Dinî metinlerde de hayvan hikâyeleri önemli bir yer teşkil etmektedir. *Eski Ahit*'te ve *Kur'an-ı Kerim*'de yer alan Hz. Nuh kıssası, tufan gibi büyük bir afet karşısında bile hayvanların korunması gerektiği yönünde dinî bir mesaj barındırmaktadır (Demirci, 2019, s. 4802). *Kur'an-ı Kerim*'deki *Bakara* (sığır), *Nahl* (bal arısı), *Neml* (karınca), *Ankebut* (örümcek) ve *Fil* gibi bazı surelerin adları hayvan adlarından oluşmaktadır (Turgay, 2011, s. 89-93). Ayrıca *Kehf* suresinde de bir köpeğin bahsi geçmektedir (Bülbül, 2014: s. 17). Süleyman Peygamber'in *Kur'an-ı Kerim*'de kuşlar ve karıncalarla konuştuğu kıssalar da hayvanların dinî metinlerdeki önemine başka bir örnek teşkil etmektedir. Süleyman Peygamber; karıncaların konuşmalarına şahit olmuş, kuşlarla sohbet etmiş ve onların yardımıyla büyük başarılar elde etmiştir (Gökbulut, 2012, s. 106-130) Bunların dışında Budist öğretileri içeren metinlerde de hayvanlarla ilgili çok sayıda anlatı örneğine rastlanılmaktadır. Örneğin; "*Cataka Hikâyeleri*" Buda'nın önceki hayatlarında hayvan olarak reenkarne olduğunu anlatan öyküleri içermektedir (Kökdemir & Şahbaz, 2020, s. 1450).

Hayvanların kültürel ve dinî metinlerde üstlendiği simgesel rol, Türk sanat ve mitolojisinde de zengin bir temsil alanı bulmuştur. İskitlerden başlayarak Hun, Göktürk ve Uygur Dönemleri'nde devam eden bu geleneğin, yerleşik yaşama geçiş ve dinî dönüşümlerle birlikte biçim değiştirdiği, ancak özünü koruyarak İslamiyet sonrasında da yaşamaya devam ettiği görülmektedir.

Türk kültüründe hayvanların önemi, İskitlerden itibaren izlenebilmektedir. İskitler, hayvan figürlerini sanat eserlerinde ve günlük yaşamlarında sıklıkla kullanmış, özellikle atlara duydukları saygıyla tanınmıştır. Batı literatüründe hayvan üslubuna çoğunlukla “İskit Üslubu” denilmektedir (Aksu, 1998: 21). Hunlardan başlayarak Göktürkler ve diğer Türk toplulukları arasında hayvan motifleri sanatta önemli bir yere sahip olmuş, Uygurların devlet kurduğu döneme kadar farklı şekillerde kullanılmıştır. Uygur Dönemi'nde ise geleneksel Türk sanatında görülen hayvan üslubundan bir ayrışma gerçekleşmiştir. Eski geleneklerin izleri bu dönemde hâlâ görülmekle birlikte daha özgün ve yeni tarzda eserler ortaya çıkmıştır. Bu değişim, Uygurların yerleşik hayata geçmesi ve Budizm ile Maniheizm gibi dinleri benimsemesinin bir sonucudur. Hayvan üslubu, İslamiyet'in kabulü sonrasında da varlığını sürdürmüştür; ancak bu süreçte bazı değişimlere uğramıştır. Örneğin, Zümrüdü Anka ve Simurg kuşuyla benzerlikler taşıyan Hüma kuşu, İslamiyet sonrası dönemde de talih ve cennetle ilişkilendirilen bir figür olmayı sürdürmüştür. Bunun yanı sıra geyik, kartal ve ejder gibi hayvanlara dair inançlar kısmen dönüşüm geçirmiş olsa da bu motifler İslamiyet sonrası sanat ve kültürde de kendine yer bulmaya devam etmiştir (Alsan, 2005: 18).

Oğuzların Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte dil ve edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi olarak adlandırılan süreçte Oğuzlar, orijinal konulu eserlerin yanı sıra bölgedeki Arapça, Farsça gibi dillere ait edebî eserleri de tercüme ederek dillerine kazandırmışlardır. Özellikle hayvan hikâyeleri, bu tercümeler arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Örneğin; *Kelile ve Dimne*, *Mantiku't-Tayr* gibi Fars edebiyatına ait hayvan temalı eserler bu dönemde Türkçe olarak yeniden kaleme alınmıştır. Türklerin Fars edebiyatından hayvan temalı eserlere duyduğu ilgiye rağmen, 14. yüzyılın keskin hiciv şairi Ubeyd-i Zâkânî, hak ettiği ilgiyi ilk zamanlar görmemiştir. Ubeyd-i Zâkânî'nin en önemli hiciv eserlerinden biri olarak kabul edilen *Mûş u Gurbe* (Fare ile Kedi), yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısında Bombay'da basılmıştır. Eser, 1885 yılında İstanbul'da Ebüzziya Tevfik Matbaası tarafından, diğer hezeliyat örnekleriyle birlikte yayımlanarak Osmanlı okuyucusuna sunulmuştur. Farsça bir baskısı ise 1942 yılında Tahran'da yayımlanmıştır (Halman, 2011: 162).

1. Hikâye-i Kedi ile Fâre

1.1. Eser Hakkında

Ubeydullah Zâkânî'nin “*Kedi ile Fare*” hikâyesi, 14. yüzyıl İran edebiyatının önemli eserlerinden biridir. Bu fabl, dönemin toplumsal ve siyasi eleştirilerini hayvan karakterler aracılığıyla dile getirmektedir. Eser, kedinin fareleri avlaması üzerinden zalim yöneticiler ve mazlum halk arasındaki ilişkiyi sembolize etmektedir. Zâkânî'nin bu eserinin Muzafferî ve İncû hanedanları arasındaki çekişmeleri yansıttığı düşünülmektedir. Eserde, kedi ve fareler arasındaki ilişki, güç ve iktidar sahiplerinin zayıflar üzerindeki tahakkümünü temsil etmektedir. Kedinin fareleri avlaması, zalim yöneticilerin halkı ezmesiyle özdeşleştirmiştir. Bu anlatım, dönemin siyasi atmosferine bir eleştiri niteliğindedir. Zâkânî, bu hikâye aracılığıyla toplumun adalet ve eşitlik arayışını dile getirmiştir. Eserin dil ve üslubu, mizah ve hiciv doludur. Ayrıca, eserde kullanılan mecazlar ve semboller, derin anlamlar barındırmaktadır (Çiftçi, 1999, s. 25-33).

1.2. Eserin Müellifi Hakkında: Ubeydullah Zâkânî

Hâce Nizâmüddîn Necmüddîn Ubeydullâh-ı Zâkânî Kazvînî (v. 772/1370 öncesi), 14. yüzyıl Fars edebiyatının önemli şair ve yazarlarından biridir. 727 (1327) yılında kaleme aldığı *Nevâdirül-Emsâl* adlı eseri ve hemşerisi Hamdullah el-Müstevfî'nin *Târîh-i Güzide* adlı eserinde yer alan onun şiirleri ve risâlelerine dair övgüler, Zâkânî'nin VIII. (XIV.) yüzyılın başlarında ya da kısa bir süre önce Kazvin ya da Zâkân köyünde doğduğuna işaret etmektedir. Ailesinin, Arap asıllı Benî Hafâce kabilesine mensup olup âlim ve yöneticiler yetiştirerek tanındığı bilinmektedir. Ubeydullah, ilk eğitimini Kazvin'de tamamlamış ve edebî eserlerinde "Ubeyd" mahlasını kullanmıştır. 727 (1327) yılında yazdığı *Nevâdirül-Emsâl* adlı eserini, İlhanlı Sultanı Ebû Said Bahadır Han'ın veziri Alâeddin Muhammed Feryûmedî'ye ithaf etmiştir. Muhtemelen 746 (1346) veya 1347 yılında Kazvin'den ayrılarak 742'de (1342) Şiraz'ı ele geçiren İncûlar hânedanından Cemâleddin Ebû İshak'ın himayesine girmiştir. Kendisine çeşitli methiyeler yazmış ve 751 (1351) yılında telif ettiği *Uşşâknâme* adlı eserini de yine ona ithaf etmiştir. Bu süreçte Şems-i Fahrî, Hâcû-yi Kirmânî, Hâfız-ı Şîrâzî gibi dönemin önemli isimleriyle aynı edebî çevrede bulunmuştur. Muzafferî hânedanının önde gelen ismi Mübârizüddin Muhammed, Şiraz'da Ebû İshak'ı ortadan kaldırıncaya Ubeyd, Kazvin'e ve oradan Bağdat'a gitmiş; Celâyirliler Sultanı Şeyh Üveys'in himayesine girmiştir. Daha sonra Muzafferîlerden Şah Şucâ'ın yanına dönmüş ve onunla birlikte Şiraz ve Kirman gibi şehirlerde bulunmuştur. Bazı şiirlerinden Şah Şucâ' ile birlikte 766-768 (1364-1366) yıllarında Kirman'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Ubeydullah Zâkânî'nin muhtemelen 1370 yılından önce İsfahan ya da Bağdat'ta vefat ettiği düşünülmektedir (Çiftçi, 2012: 16-17).

Eserleri: *Dîvân*, *Uşşâk-nâme*, *Nevâdirü'l-emsâl*, *Şerhu'l-Çağmînî*, *Mûş u Gürbe*, *Ahlâku'l-esrâf*, *Risâle-i Dilgüşâ (Letâ'if)*, *Sad Pend (Pend-nâme)*, *Rîş-nâme (Nasîhat-nâme)*, *Risâle-i Ta'rîfât (Deh Fasıl)*, *Fâlnâme-i Burûc (Tâli nâme)*, *Fâlnâme-i Vuhûş u Tuyûr* (Çiftçi, 2012: 16-17).

1.4. Hikâyenin Özeti

Eserde, Horasan'dan gelerek Kirmân şehrine yerleşen güçlü ve saldırgan bir kedinin, fare topluluğu ile giriştiği mücadele konu edilir. Kedinin bir gece av amacıyla meyhaneye girmesiyle başlayan olaylar, sarhoş bir fareyi yakalaması ve ardından gösterdiği aşırı özgüven ile gelişir. Kedi, kendisini Rüstem-i Zâl gibi efsanevi kahramanlarla kıyaslayarak fareleri yok etme kararı alır.

İlk zaferin ardından kedi, pişmanlık ve tövbe gösterisinde bulunur; camiye gider, abdest alır, dua eder ve fareleri kandırmak üzere dindar bir kimliğe bürünür. Bu sahte dönüşüm karşısında fareler barış için girişimde bulunur ve hediye sofraları ile kedinin huzuruna çıkar. Ancak bu iyi niyetli yaklaşım fareler için bir tuzak olur. Kedi onları topluca katleder.

Bu olay üzerine fareler, kendi liderleri olan Şah-ı Mûş'a başvurarak yaşadıkları zulmü anlatır. Şah, kediyi uyaran bir ferman gönderse de kedi bu uyarıyı ciddiye almaz hatta elçiyi öldürür. Bunun üzerine fareler, büyük bir ordu kurarak kedilere savaş ilan eder. Kediler de karşılık olarak harekete geçer. Taraflar arasında gerçekleşen ilk savaşta kediler üstün gelir. Ancak fareler bu yenilgiyi stratejik bir çekilme ile karşılar, gece baskını düzenleyerek kediyi esir alır ve darağacına gönderir.

Kedinin esir alınması, diğer kediler arasında infiale yol açar. Horasan'daki kedi ordusu, Kirmân üzerine sefer düzenler ve ikinci savaşta fare ordusunu bozguna uğratar. Savaşın ardından fareler dağıtılır, ganimetler ele geçirilir ve kediler şehri ele geçirir. Metnin sonunda, bu düşmanlığın Nûh Tufanı'na kadar uzanan tarihî bir arka planı olduğu vurgulanarak düşmanlığın derinliği simgesel bir çerçevede sunulur.

1.5. Eserin Bilenen Nüshaları

“**Hikâye-i Mûş u Gurbe:** İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Zakânî Külliyyatı, FY 123.

Hikâye-i Gurbe ve Mûş-ı Ubeyd-i Zakânî: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Zakânî Külliyyatı, FY 843 (34b-44a).

Kedi ile fâre hikayesi: Türkiye Diyanet Vakfı İsam Arştırmaları Merkezi, GNL. 246241, 398.2.

Kedi ile fâre: Millet Genel Kütüphanesi, Eski Kayıt: 1051. Naşiri: A. Naci.” (Kut ve Toska, 2005: 540).

Hikâye-i kedi ile fâre: Mûş u gurba: Avusturya Ulusal Kütüphanesi, El yazmaları ve eski baskılar koleksiyonu (ALT) Magazin Josefsplatz, 452906-B.

1. 6. Çalışmaya Esas Alman Nüshanın Tavsifi

Çalışmada esas alınan nüsha Avusturya Ulusal Kütüphanesinde (Österreichische Nationalbibliothek, Avuturya/Viyana) “El yazmaları ve eski baskılardan oluşan koleksiyon (ALT)-Magazine Josefsplatz (ALT-MAG)” bölümünde “İmza: 452906-B” şeklinde kayıtlıdır.

Matbu nüsha, “*Erzählung von der Katze und der Maus/ Hikâye-i kedi ile fâre*” şeklinde hakkında bilgi adlandırılmıştır. Eserin naşiri ve neşredildiği tarih bulunmamaktadır. Nüsha 32 varaktan müteşekkildir. Metnin imlası harekeli ve okunaklıdır. Metindeki beyitler, yan yana gelecek şekilde oluşturulmuştur. Her satırda bir beyit bulunmaktadır. Eserde 1, 18, 23, 24, 28 ve 29. sayfalar tamamen resimle kaplıdır. Metin 2. sayfadan başlamaktadır. Metnin sayfaları çoğunlukla 17 satırdan müteşekkildir (3, 5, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 27, 31 ve 32. sayfalar). Fakat 2, 6 ve 7. sayfalar 12; 4 ve 10. sayfalar 10; 12, 16 ve 30. sayfalar 11; 15, 20 ve 26. sayfalar 9; 23. sayfa ise 8 satırdan müteşekkildir. Eserde toplam 379 beyit bulunmaktadır.

1.7. Kedi ile Fare Hikâyesi Hakkında Yapılan Çalışmalar

Herbert Wilhelm Duda bu hikâyeyi 1947 yılında Almancaya, Abbas Âryanpûr Kâşânî 1971’de İngilizceye, Jalal Alavinia ve Thérèse Marini 2005’te Fransızcaya tercüme etmiştir. 2005 yılında Günay Kut ve Zehra Toska tarafından Arap harfli Türkçe bir metnin Latin harflerine aktarımı gerçekleştirilmiştir. Kut ve Toska, A. Naci’nin neşrettiği metin üzerinden hareketle dil içi çeviriyi yapmışlardır. Hikâyenin Farsçadan Türkiye Türkçesine tercümesi ise 2011 yılında Talât Halman tarafından yapılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, 15. yüzyıla tarihlenen *Hikâye-i Kedi ile Fâre* adlı mesnevinin söz varlığını belirlemek amacıyla ortaya konulmuş nitel bir metin çözümleme araştırmasıdır. Araştırma kapsamında, eserin yazma nüshası esas alınarak metnin dil özellikleri ve söz varlığı üzerinden çözümleme yapılmıştır. Bu çözümleme sürecinde doküman analizi, içerik analizi ve karşılaştırmalı metin incelemesi gibi yöntemlerden faydalanılmıştır. Bu yönüyle çalışma, ele aldığı yazılı ürünün söz varlığı açısından bir yorumunu sunmayı hedeflemektedir.

2.2. Veri Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını, tek yazma nüshaya dayalı olarak hazırlanmış ve transkripsiyonu yapılmış *Hikâye-i Kedi ile Fâre* metni oluşturmaktadır. Metnin transkripsiyonu, yazım farklılıklarını ve tarihî biçim özelliklerini koruyacak şekilde gerçekleştirilmiş; böylece dönemin dil özelliklerinin doğal biçimde yansımaları sağlanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak metin çözümlemesine dayalı doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Eser, dikkatli bir biçimde taranarak anlam açısından öne çıkan, özgün ya da tipik dil unsurlarını içeren kelimeler belirlenmiştir. Sözcüklerin tespiti, metnin tamamına yayılan sistematik bir tarama ile gerçekleştirilmiş ve analiz süreci boyunca nesnel tutarlılık korunmuştur.

2.4. Veri Analizi

Veri analizi sürecinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, söz varlığının tematik bütünlük içinde sınıflandırılmasına ve kelimelerin hangi bağlamsal rolleri üstlendiklerinin tespitine odaklanmıştır (Miles & Huberman, 1994). Sözcükler hem dil bilgisel yapıları hem de anlatım içerisindeki anlatımsal değerleri açısından kodlanmış, kategorilere ayrılmıştır (Braun & Clarke, 2006).

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla metin incelemesi sürecinde karşılaştırmalı okuma yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın temelini oluşturan yazma nüsha, A. Naci tarafından neşredilen versiyonla sistematik olarak karşılaştırılmıştır. Metin boyunca tespit edilen imla, ses, sözcük ve beyit farklılıkları ilgili yerlerde dipnotlarla açıklanmış ve okuyucunun metinsel varyasyonları doğrudan takip edebilmesi sağlanmıştır. Bu yöntem, metne dair farklı okumaların açık ve belgelenmiş biçimde sunulmasını mümkün kılarak yorumların şeffaflığını ve izlenebilirliğini artırmıştır.

3. Metnin Oluşturulmasında Takip Edilen Yol

Eserin incelenmesinde metnin orijinal imlası esas alınmış, herhangi bir sadeleştirme yahut düzeltmeye gidilmeden çeviri yazıya birebir aktarımı tercih edilmiştir. Bu bağlamda, ilk olarak eserin harekeli ve oldukça okunaklı bir metin olması önemli bir avantaj sağlamıştır. Kısacası metin tamiri yapılmamıştır. Bu yaklaşım, metnin yazıldığı dönemin imla anlayışını, dil içi kullanım biçimlerini ve ses bilgisel özelliklerini olduğu gibi koruyarak dil tarihine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca söz konusu matbu nüsha, A. Naci tarafından yayımlanan örneklerle karşılaştırılmış; iki metin arasında tespit edilen farklılıklar, eksiklikler ya da fazlalıklar dipnotlarla kayıt altına alınmıştır. Böylece metnin aktarımı sürecinde hem metinlerarası kontrol sağlanmış hem de araştırmacılara karşılaştırmalı inceleme imkânı sunulmuştur.

Eser, Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş sürecinde kaleme alınmış bir metindir. Bu yönüyle söz konusu geçiş döneminin dil ve imla özelliklerini yansıtmaları bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Dönemin genel karakteristiği uyarınca Türkçe kelimelerin yazımında henüz kesinleşmiş ve standartlaşmış imla kurallarının bulunmadığı, dolayısıyla yazı dilinde belli ölçüde serbestliğin hüküm sürdüğü görülmektedir.

Metindeki özel adlar ile bu adları niteleyen ya da onların yerine kullanılan sıfatların baş harfleri büyük harfle yazılmıştır. Böylece metinde geçen özel isimlerin bağlam içindeki anlam değeri daha net biçimde ortaya konmuştur: *İskender (308), Nûh Nebî (374)*.

Metinde hem ünlü hem de ünsüz harflerin yazımında günümüz yazım normlarının dışında kalan tercihler göze çarpmaktadır. Bazı ünsüzler için birden fazla harfin kullanıldığı; aynı kelimenin ise farklı beyitlerde ikili yazım biçimleriyle tekrarlandığı görülmektedir: *yedi (73), yidi (94)*.

Metinde, ünlüyle biten bazı sözcüklere getirilen belirtme durumu (akkuzatif) ekinin hemze ile temsil edildiği görülmektedir: *nâme'i (166)*.

Metinde yer alan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazımında zaman zaman imla

hatalarına rastlanmaktadır. Bazı kelimelerin kök biçimlerinin yanlış algılanması ya da seslendirme biçimlerinin yazıya olduğu gibi aktarılması yahut sözcüğün vezne uydurulması bu hataların başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca müstensihlerin dil bilgisi yeterliliği ve yazım standardının tam olarak oturmamış olması da bu tür yazım farklılıklarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olabilir: *abdest* (53) < F. āb-ı dest, *fetiḥ* (345) < A. feth, *sivāri* (167) < F. suvāri.

Bazı Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin, aruz veznine uyum sağlamak amacıyla ses türemesiyle değişikliğe uğramış biçimleriyle metne yansıtıldığı görülmektedir. *baḥir* (332), *emir* (181).

Eserde, aruz veznine uygunluk sağlamak amacıyla Farsça kökenli sözcüğün hem asıl şekliyle hem de vezin gereği hafifletilmiş biçimiyle birlikte kullanıldığı örnek bulunmaktadır: *ṣāh* (163), *ṣeh* (103).

4. Nüshaya Ait Metnin Söz Varlığına Dair Bazı Tespitler

Hikāye-i Kedi ile Fare adlı eser, barındırdığı zengin söz varlığıyla da dil tarihi açısından dikkate değer bir metindir. Anlatı boyunca kullanılan kelimeler; dönemin kültürel yapısını, toplumsal sınıflandırmalarını, inanç sistemlerini ve gündelik yaşam ilişkilerini yansıtan önemli göstergeler sunmaktadır. Söz konusu metin hem Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş sürecinin izlerini taşımakta hem de dönemin zihin dünyasını, sanat anlayışını ve dinî-mitolojik algılarını da söz varlığı aracılığıyla ortaya koymaktadır.

4.1. Yaratıcıya Ait İsim ve Sıfatlar

Allāh (236), *İlāh* (55), *Müfettiḥü'l-ebvāb* (1), *Rabb* (54), *Rezzāk* (77).

4.2. Dinî Terimler

abdest (53), *besmele* (53), *du'ā* (82), *ehl-i zühed* (142), *günāh* (45), *günahkār* (45), *ḥadīṣ-i ṣaḥīḥ* (79), *istiḡfār* (52), *mescid* (53), *miḥrāb* (54), *namāz* (53), *ṣūkr* (117), *tesbīḥ* (86), *tevbe* (54) *zīkr* (52).

4.3. Edebiyatla İlgili Terimler

'ahid-nāme (297), *beyān* (3), *dāsitān* (3), *destān* (375), *eḫsāne* (314), *emir-nāme* (181), *fermān* (309), *fetiḥ-nāme* (272), *ḥat* (173), *ḥikāyet* (3), *ḫiṣṣa* (2), *maẓmūn-nāme* (172), *mektūb* (171), *nāme* (166), *rivāyet* (4).

4.4. Şahıs Kadrosu

Behmen (38), *Cem* (301), *Dahḫān* (328), *Dāra* (315), *İskender* (308), *Nūḥ Nebī* (374), *Rüstem-i Zāl* (21).

4.5. Ülke ve Şehirler

Hindistān (198), *Ḥorasān* (5), *Kirmān* (5), *Fūs* (260).

4.6. Kozmik Unsurlar

āfāk (354), *'ālem* (26), *bedr* (196), *bulut* (334), *ṣarḥ-ı devvār* (185), *felek* (129), *gökyüzi* (187), *güneş* (284), *semā* (79), *yeryüzi* (284).

4.7. Beşerî Coğrafyaya Ait Unsurlar

kişver (273), *mesken* (356), *semt* (14), *şehir* (363).

4.8. Fizikî Coğrafyaya Ait Unsurlar

baḥir (332), *berr* (332), *biyābān* (273), *deşt* (363) *kühsār* (363), *ṣaḥrā* (25), *tağ* (26), *toprak* (131).

4.9. Kıymetli Madenler ve Taşlar

kehrübâ (6), *şim* (107), *zer* (107).

4.10. Çeşitli Esnaf, Meslek, Vazife yahut Çalışma Grupları

aşçı (74), *bağkâl* (66), *bekçi* (225), *bendelik* (201), *elçi* (169), *helvâcı* (74), *hidmetkâr* (164), *hüddâm* (175), *kâtib* (150), *kethudâ* (74), *kul* (44), *loğanta* (109), *manav* (108), *meyhâne* (24), *pây-ı taht* (155), *pehlevân* (281), *resûl* (154), *şarrâf* (107), *şekerci* (74), *tâtâr* (270), *ustâ* (74).

4.11. Yönetici Sınıf

emîr (198), *pâdişâh* (301), *re'îs* (328), *serdâr* (99), *serverân* (198), *sultân* (328), *şâh* (163), *şeh* (103), *şehinşeh* (138), *vâli* (278), *vezîr* (160).

4.12. Yiyecek-İçecek

alma (70), *amrûd* (70), *bâdem* (69), *beze* (71), *biryân* (71), *ceviz* (69), *faşulye* (110), *findığ* (69), *gevreg* (72), *helvâ* (69), *kahve* (72), *mağarna* (110), *mey* (89), *meyve* (70), *murğ-ı kebâb* (71), *nân* (72), *nâr* (70), *peksevad* (72), *peynir* (151), *şarâb* (71), *şeftâli* (70), *şekker* (69), *şerbet* (71), *şurûb* (71), *ta'âm* (68), *yemek* (89).

4.13. Çeşitli Araç-Gereç ve Eşyalar

çadır (244), *darayagı* (19), *gehvâre* (331), *gemi* (374), *hâme* (300), *hum* (18), *kalem* (150), *muşluk* (52), *mühr* (270), *şofra* (95), *tabla* (68), *taht-ı revân* (113), *teker* (184), *zenbil* (110).

4.14. Giyim-Kuşam-Kumaşlar

âhen-püş (182), *bandıra* (185), *dâmen* (347), *girişân* (31), *hil'at* (368), *kara tonlar* (132), *mendil* (110), *tâc* (301).

4.15. Savaş Aletleri

gürz (307), *fişeng* (184), *hançer* (123), *kemân* (307), *kemend* (219), *kılıc* (350), *kurşun* (334), *nîze* (190), *silâh* (346), *şış* (348), *tığ* (307), *tır* (307), *tır-i şehâb* (34), *taş* (245), *top* (330), *tüfeng* (330).

4.16. Savaşla İlgili Unsurlar

a'dâ (212), *'asâkir* (354), *'asker* (327), *atlı nefer* (320), *âteş* (333), *cedel* (343), *cenk* (323), *çeri* (231), *düşmân* (139), *esîr* (279), *fetiâ* (345), *ganîmet* (367), *gâret* (366), *gavga* (330), *hîle* (92), *hîşâr* (363), *kahramân* (99), *kan* (340), *kara duman* (333), *leşker* (192), *muhibir* (96), *ordu* (366), *piyâde* (320), *şaf* (337), *sefer* (188), *sipâh* (327), *sivâr* (164), *sivâri* (167), *şulh* (199), *topçı* (319), *yağma* (367), *yara* (216).

4.17. Müzik Aletleri

kös (282), *nekkâre* (185), *nefir* (186), *ney* (beyit 332), *tabl* (185).

4.18. Hayvanlar

at (217), *bâz* (7), *fâre* (216), *fîl* (198), *gurbe* (19), *kedi* (280), *mâr* (7), *murğ* (71), *müş* (17), *neheng* (281), *peleng* (6), *şıçan* (92), *şahîn* (93), *şir* (281).

4.19. Av ve Avcılıkla İlgili Terimler

avcı (93), *çengâl* (93), *dâm* (16), *hîle* (16), *kemîn* (16), *kapan* (118), *şayyâd* (49), *şikâr* (49).

4.20. Bahçeler

bağ (364), *bostân* (364).

4.21. Renkler

kara (284), *rengâreng* (187).

4.22. Zaman

aḥṣām (343), *dünki gün* (144), *gice* (241), *gün* (143), *gündüz* (9), *ikindü* (344), *laḥṣa* (84), *rüz* (357), *sā'at* (87), *ṣubḥ* (250), *şimdi* (143), *vaḳit* (140), *yıl* (143), *zamān* (333).

4.23. Mitolojik ve Masalsı Unsurlar

anḳā (186), *efsün* (100), *ejderhā* (22), *Ḳāf* (186).

5. Sonuç

Hikāye-i Kedi ile Fare, içerdiği zengin söz varlığıyla hem Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi hem de klasik Türk edebiyatı alanında dikkate değer bir dilsel malzeme sunmaktadır. Eserde geçen sözcükler; dönemin sosyal, kültürel, dinî ve siyasi yapısının dildeki izdüşümünü yansıtmaktadır. Yaratıcıya ait isim ve sıfatlardan savaş terminolojisine, meslek gruplarından kozmosu betimleyen kelimelere kadar uzanan bu geniş leksik alan, dönemin zihniyet dünyasına ışık tutmaktadır. Ayrıca eserde yer alan şehir adları, masalsı unsurlar, zaman ve doğa terimleri yazarın hem gerçek hem de kurgusal evrenlere dair farkındalığını ve anlatı çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamlı söz varlığı, dönemin kültürel kodlarını anlamada önemli bir gösterge olduğu gibi, dilin tarihsel seyri açısından da değerlidir. Metindeki bu çeşitlilik hem Osmanlı sahası söz varlığı araştırmaları hem de Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçişin izlerini takip edebilmek açısından önemli veriler sunmakta, aynı zamanda tarihî metin çözümlemelerinde disiplinlerarası okumaların gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Böylelikle *Hikāye-i Kedi ile Fare*, filolojik ve sosyokültürel incelemeler için de zengin bir kaynak olarak değerlendirilme imkânına sahiptir.

Nüşadaki metnin dili, Osmanlı Türkçesi özelliklerini yansıtırken “*kanı*” gibi istinsah edildiği dönemde arkaik kabul edilebilecek kelimeler de içermektedir. Eserin didaktik bir nitelik taşıyor olması, dil kullanımında yalınlığı ve halkın anlayabileceği bir söylemi ön plana çıkarmıştır. Bu açıdan metinde, süslü anlatımlara ve karmaşık söz dizimlerine pek yer verilmediği görülmektedir. Kullanılan tamlamalar, çoğunlukla iki sözcükten oluşan basit Arapça veya Farsça yapılardan ibarettir. Ancak yazarın bu tür tamlamaları da çoğu zaman tercih etmediği, oldukça sade bir dil anlayışı benimsediği dikkat çekmektedir. Öte yandan, eserin vezin yapısında önemli sorunlar bulunmaktadır. Bazı beyitlerde vezin bütünüyle korunmuşken bazı bölümlerde aruz kalıplarının dışına çıkmıştır.

Hikāye-i Kedi ile Fâre, özgün üslubuyla klasik Türk edebiyatının önemli didaktik manzum hikâye örneklerinden biridir. Daha önce Kut ve Toska; A. Naci adlı naşirin yayınladığı Arap harfli matbu nüsha üzerinde çalışmalar yapmıştır. Ancak *Hikāye-i Kedi ile Fâre* mesnevisine ait Viyana’da bulunan nüshanın daha önce yayımlanmadığı ve tenkitli metin çalışmalarında değerlendirilmediği görülmüştür. Bu makalede, esere ait yeni nüshaların okunması ve yeni tenkitli metinlerin oluşturulmasına katkıda bulunmak amacıyla, Avusturya Ulusal Kütüphanesinde korunan *Hikāye-i Kedi ile Fâre* mesnevisinin tanıtımı ve neşri gerçekleştirilmiştir.

Değerlendirme/Evaluation:

Çift Taraflı Kör Hakemlik Sistemi
Double Blind Refereeing System

Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Permission:

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

This study does not require ethical committee approval, as the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references.

Etik Bildirim/Ethics Notification: info@esosder.org

Yapay Zekâ Kullanımı /Use of Artificial Intelligence:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Çıkar Çatışması Beyanı/ Declaration of conflict of interest:

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no potential conflict of interest in this study.

Kaynakça

- Alsan, Ş. (2005). *Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Aksu, H. (1998). *Rumi Motifin Kökeni*. Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak, Y. (2023). Göbekli Tepe’den Hayvan Tasvirleri. *Küllüye*, 4(2), 81-111.
- Alonso, L. P. (2015). Altamira Mağarası [Altamira]. (B. Çiçek, Çev.). *World History Encyclopedia*. 26.12.2024 tarihinde <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-11600/altamira-magarasi/> ağ adresinden erişildi.
- Bülbül, N. (2014). *Kur’an’da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Çiftçi, H. (1999). Bir fabl olarak fare ile kedi hikâyesinin arkasındaki mesaj. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1, 25-33.
- Çiftçi, H. (2012). “Ubeyd-i Zākānî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 42, 15-16.
- Demirci, K. (2019). İslam’da Hayvan Hakları. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(43), 4793-4807.
- Gökbulut, S. (2012). Süfîlerin Gözünde Hz. Süleyman. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXV, 105-130.
- Groeneveld, E. (2016). Lascaux Mağarası [Lascaux Cave]. (C. Güllü, Çev.). *World History Encyclopedia*. 26.12.2024 tarihinde <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-15133/lascaux-magarasi/> ağ adresinden erişildi.
- Halman, T. (2011). Ubeyd-i Zākānî. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18(1), 161-175.
- Kara, R. (2015). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Kökdemir, E. & Şahbaz, D. (2020). Buddhist Metin Cātākaların İntizar Hüseyin’in Öykücülüğüne Yansımaları: Kaplumbağa Öyküsü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(4), 1447-1464.
- Kut, G. & Toska, Z. (2005). “Kedi ile Fare Hikâyesi.” *Şinasi Tekin Anısına-Uygurlardan Osmanlıya*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Turgay, N. (2011). *Kur’ân Açısından Hayvanlar ve Bitkiler*. Ankara: Fecr Yayınları.

Hikāye-i Kedi ile Fāre²**(s. 2)³**

1. Kıl kerem yā Müfettiḥü'l-ebvāb
 Bize bu yolda eyle fethü'l-bāb
 2. Yazayım 'āqılāne bir kıśśa
 'Aqılān kıśśadan alur⁴ ḥiśśe
 3. Bu ḥikāyet⁵ ki ben beyān itdim
 Gurbe-i Mūşī dāsītān itdim
 4. Diñleyiñ turfa bir ḥikāyetdir
 Bir ĥiredmendiden rivāyetdir
 5. Var idi bir kedi Horasānī
 Mesken itmişdi şehir-i Kirmānī
 6. Ne kedi bir peleng-i ġarrānī
 Kehrübā-çeşm-i tiz-i dindānī
 7. Ne kedi bir hezebr-i ejder-kīn
 Mār-ı dem şir-pençe bāz-ı cebīn
 8. 'Anberīn-mūy ġāliye-perçem
 Şikem tabl-ı şinesi kākem
 9. Gündüziñ zıb-ü zānī dāmād
 Giceler nev-'arūs ile dil-şād
 10. Ĥarem-i pādīşāha ol maḥrem
 Ĥarem ehline dā'imā hem-dem
 11. Ez-każa bir gün olmayup fırśat
 Müdde'āsınca irmedi kısmet
 12. Qarnı açdı qalmadı şabra qarār
 Gice ardında itdi 'azm-i şikār

(s. 3)

13. Rızq arardı gezerdi her yana
 Gördi nāġāh bir ulu mey-hāne
 14. Buldı bir yol bulup felāketle
 Gezerdi her semti baqdı diqqatle
 15. Baqdı yok bir şikārdan āşār
 Leyse fi'd-dār ġayrına deyyār
 16. 'Aqibet ḥile dāmını qurdı
 Bir tarafda kemīn⁶ idüp tırdı
 17. Bekleyüp baqdı qalqıdı cūş u ĥurūş
 Künc-i dıvārdan çıqup bir mūş
 18. Şıçrayup bir ĥum⁷ üstüne geçdi
 Oturup⁸ kaç yudum şarāb içdi
 19. Mūş-ı bī-'aql gurbeden ġāfil
 Ġāfil olmaz ġanımetden 'āqıl
 20. Tutdı çün şūr-ı mey idüp cevlan

Qanı⁹ ya derdi Rüstem-i dastān
 21. Gelse ordusu ile Rüstem-i Zāl
 Ayaq altında eylerem pā-māl
 22. Baña Behmenler olamaz hem tā
 Çekerim dāma mişl-i ejderhā
 23. Bu gice bunda¹⁰ ideyim rāḥat
 Dürlü¹¹ zevk [ü] şafā ile 'işret
 24. Taşra meyḥāneden yarın çıqayım
 Şehr-i Kirmān'ı yandırıp yaqayım¹²
 25. İderim cümle varı yoġın yağma
 Oluram andan¹³ 'āzim-i şāḥrā
 26. İderim taġlarda şir-i şikār¹⁴
 Şavletim ola 'ālemde izḥār
 27. Nerde qalmış o gurbe-i deyyūs
 Yok mıdır onda ġayret-i nāmūs
 28. Merd-i meydān ise deġin¹⁵ gelsün
 Benim ile bir imtiḥān olsun
 29. Kedi kimdir o hırsız [u] mekkār
 Ġayretimden baña gelür çok 'ār

(s. 4)

30. Alayım gurbe adını dilime
 Ger¹⁶ düşerse o nā-bekār elime
 31. Qomam¹⁷ elden onıñ¹⁸ ġirībānın
 Almayınca sıçanlarıñ qanın
 32. İderim ĥurda ĥurda¹⁹ pençemde
 Tā ki bilsün neler var 'ālemde
 33. Haşmı dilinde o gurbe-i hāmūş
 Çün idüp mūş kerr ü ferrine cūş
 34. Toplanup virdi bir vücūdına tāb
 Qalqıdı yerden mişāl-i tır-i şehāb
 35. Atdı bir pençe-i peleng-efgen
 Fāreniñ 'aqlı çıqdı başından
 36. Aldı ser-pençesine itdi eşir²⁰
 Didi ey mūş-ı pehlivān-ı dilir
 37. Qanı²¹ ya ol şalābet ü şavlet
 Nerde qaldı o kuvvet ü ġudret
 38. Rüstem-i Zāl'i pāy-i māl itdiñ
 Behmen'i ejdehā gibi yutdiñ
 39. Şehr-i Kirmān'ı şimdi yaqdıñ mı?
 Ben²² ile imtiḥāna çıqtıñ mı?

(s. 5)

40. 'Acabā eyledi²³ mi şir ü şikār?

² Fāre Ḥikāyesi.³ Viyana Nüshası esas alınarak metin okunmuştur. A. Naci'nin neşrettiği metinle karşılaştırma yapılmıştır.⁴ alır⁵ ḥikāye⁶ seyr⁷ küp⁸ Oturup⁹ hani¹⁰ burda¹¹ bütün¹² yaqarım¹³ soñra¹⁴ şir ü şikār¹⁵ söyleyin¹⁶ eger¹⁷ Qoymam¹⁸ anıñ¹⁹ pāre pāre²⁰ Fāreyi itdi pençesinde eşir²¹ hani²² benim²³ eylediñ

Şavletiñ oldı²⁴ ‘āleme izhār?

41. Benden aldıñ sıçanlarıñ kanıñ
Şimdi baķ kurtarır mısın cānıñ!

42. Fāre feryāda gelüp çekdi fiğān
Didi ‘afv it beni efendim amān

43. Mest idim gerçi çok hātā itdim
Līk kendim de bilmedim ne_itdim

44. Bir kulam lutf idüp beni şād it
Başına kıl taşadduķ āzād it

45. Ğalat²⁵ itdim günahkāram ben
Sen kerem eyle²⁶ giç günāhımdan

46. Baķ ne temşil çekmiş ehl-i vefā
Kim küçükden hātā büyükden ‘atā

47. Şandı ki gurbeyi inandırıcak²⁷
Bu ferīb ile belki kandırıcak²⁸

48. Yalvarup ‘acziñ eyledi efzūn
Kedi güldi didi şūs ey mel‘ūn

49. Mekrine²⁹ uymazam³⁰ çok eyleme dād³¹
Koyvirir mi şikārını şayyād?

50. El-ğaraz eyleyüp o müşi helāk
Yidi hem kandan itdi ağzını pāk

51. Subh-ı gāh açıldı çün mey-hāne
Şıçrayup taşra çıkdı rindāne³²

52. İderek zıkr ü tevbe istiğfār
Gitdi muşluķ başına tutdı qarār

53. Alup abdest olup namāza revān
Mescide dāhil oldı besmele-hān

54. Geldi feryāda geçdi mihrāba
Didi et-tevbetü³³ yā Rabbi et-tevbe

55. Yā İlāhı günahkāram ben
Cürmim ‘afv it ki şerme-sāram ben

56. Bunca kim kanlar eyledim nā-ħaķ
Bir gün āhir tutar beni mutlaķ

(s. 6)

57. Tevbe yā Rabbi tevbe istiğfār
Bir de³⁴ itmem sıçanlara āzār

58. Bir dahi³⁵ nerde görürsem müş
Karşudan kılup eylerim gör nüş

59. Ol³⁶ kadar dād³⁷ idüp o bi-çāre
Ki şadāsın eşitdi bir fāre

60. Kedi de gördi bunca zār u niyāz
Şandı ki toğrıdır o sūz-i güdāz

61. Varup iytdi sıçanlara hāli

Vaśf idüp yir-be-yir bu³⁸ ahvāli

62. Kedi tutmuş tarıķ-i zühhādı

Eylemiş terk-i zulm-ı bīdādı

63. Mescid içre iderdi istiğfār

İtmesün bir dahi³⁹ bizlere āzār

64. Fāreler bunda⁴⁰ oldılar dil-şād

Didiler birbirine mübārek-bād

65. Didiler dōstluķ gerek idelim

Pış-i keşle huzūrına gidelim

66. Var idi komşuluğda⁴¹ bir baķķāl

Bir kaç ‘ayyārlar idüp irsāl

67. İtdiler baķķālın⁴² evin vırān

Kıldılar cümle varı⁴³ yoğın tārān

68. Çün tedārikleri tamām oldı

Yedi tabla ta‘ām ile tōldı

(s. 7)

69. Birisi cevz-i fındıķ-ı bādem

Biri helvā ve naķl⁴⁴ u şeker hām

70. Biri envā‘i meyvelerle tōlı

Alma amrūd⁴⁵ nār şeftālī

71. Biri biryān beze murğ-ı kebāb⁴⁶

Birisi şerbet-i şurūb-ı şarāb

72. Birisi peksemad gevregi nān

Birisi kahve cezve ü kılcan

73. Hāsılı yedi tabla-i pūr-bār

Aldılar başa yedi müş-ı kibār

74. Kimi aşçı şekerici kethudāsı

Kimi helvācı baķķāl ustāsı

75. Tablalar başda tūmtırāk ile

Düşdiler yola ittifāk ile

76. Kedi mihrābda ider idi niyāz

Baķdı nāgāh geldi bir āvāz

77. Geldiler yedi müş gāyet çaķ

Didi yā Rabbi sensin ol Rezzāk

78. Saña kim yüz tutarsa sıdķ ile

Dönmez o nā-ümīd rızķ ile

79. Bu ĥadiş-i şaĥīĥe āmennā

Rızķuküm fi’s-semā‘i deyyānā⁴⁷

80. Çün irüp fāreler idüp ta‘zīm

İtdiler pış-i keşleriñ teslim

(s. 8)

81. Havf u ĥaşyetle cümle bir yerde

²⁴ oldı mı

²⁵ hātā

²⁶ it

²⁷ inandırıcak

²⁸ kandırıcak

²⁹ ĥilene

³⁰ kılupmam

³¹ feryād

³² meydāne

³³ et-tevbe

³⁴ artuķ

³⁵ daha

³⁶ o

³⁷ feryād

³⁸ birbirine

³⁹ daha

⁴⁰ bundan

⁴¹ komşuda

⁴² baķķālın

⁴³ var

⁴⁴ helvā naķl

⁴⁵ armūd

⁴⁶ Biri kuş kebāb

⁴⁷ Sensin ol Rezzak u Kerīm/ Ki itdiñ bize kısmet

taķşım

Çekilüp şaf çekip berâberde
 82. Çok du'â vü şenâlar eylediler
 Didiler kıl 'inâyet ey server
 83. Kerem eyle bizi gel itme melûl
 İt bu cüz'î hedâyemizi kabûl
 84. Kedi bir lahza hiç söylemedi
 Şanki hiç irtikâb eylemedi
 85. Gâhi secde ider mi⁴⁸ gâhi kıyâm
 Çünkü kandırmağ idi asl-ı merâm
 86. Vire tesbîh çekdi şallandı
 Tâ ki biçâre fâreler kandı
 87. Geçdi bir sâ'at andan⁴⁹ itdi nażar
 Didi hoş geldiñiz müsâfirler
 88. Bu ne zahmetdir ilerü buyurıñ
 Cümleñiz şofra başına oturıñ
 89. Tâ ki birlikde az yemek yiyelim
 İçelim mey mahabbet eyleyelim
 90. Fıkarâ fâreler müsâfir-vâr
 Oturup⁵⁰ şofra başına nâçar
 91. Kedi ta'zim yüz ile itdi kıyâm
 Sözde eylerdi anlara ikrâm
 92. Ol kadar hîle itdi el-hâsıl
 Tâ ki şaldı şıçanları gâfil
 93. Şıçrayup kâldı bir peleng-mişâl
 Avcı şâhın gibi açup çengâl
 94. Böyle⁵¹ darb ile urdı fârelere
 Ki yaturdı o yidisın de yere
 95. Evvelâ anları yiyüp bitdi
 Toymayup şofra başına gitdi
 96. Fâreler bundan oldılar muhbir
 Ki tutulmuş o yedi mûş-ı kebîr
 97. Çekdiler nâle itdiler feryâd
 Didiler vâye zulm elinden dâd

(s. 9)

98. Bize çok böyle zulm ider dâ'im
 Zülmiden⁵² bir⁵³ uşanmaz ol zâlim
 99. Yazık oldu o⁵⁴ pehlevânlarımız
 Yedi serdâr-ı kahramânlarımız
 100. Didiler böyle giçse bir kaç gün
 Hîle dâmin kırup idüp efsûn
 101. Bizi bir tutar o mekkâre
 Kalmaz 'âlemde bir nefer fâre
 102. Eyüsi şimdi birleşüp gidelim
 Şâh-ı mûşâna 'arz u hâl idelim
 103. Belki şeh bizlere terâhüm ider
 Yaza her yana toplana 'asker
 104. Göre bu emri kendine vâcib

Ki o mel'ûna eyleye te'dîb
 105. İtdiler çün bu güne kavlı ü qarâr
 Didiler şâh için hedâyâ ne var
 106. Her epiñiz⁵⁵ şimdi bir dükkâna gidiñ
 Şâh için pîş-i keş⁵⁶ tedârik idiñ
 107. Dördi şarrâf dükkânına taldı
 Alabildikçe sîm ü zer aldı
 108. Beşi helvâcıyı tolandırdı⁵⁷
 Altısı bir manavı kandırdı
 109. Sekizi bir loğantayı kesdi
 Onı baqqâl dükkânını başdı
 110. Biri kapdı makarna mendilini
 Biri tutdı faşulye zenbilini
 111. Her biri bir şeye koşardı hemân
 Birisin bir tarafda tutdı kapan
 112. Gördi kim müşkil oldu kurtulmağ
 Didi lâzım bir arkadaş bulmağ
 113. Geldi feryâda arkadaşlar amân
 Şâha lâyıkdır bu taht-ı revân
 114. Gele pür dir gelin şunu alalım
 Hepiñiz birleşiñ ki kaldıralım

(s. 10)

115. Pek tuhaf şeydir irse şâha eger
 Bizi çok ihtirâmlar eyler
 116. Şandılar toğrı söyler ol mekkâr⁵⁸
 Toplanup tutdılar ki kaldıralar
 117. Dâm çarpup için dahi tutdı
 Öteki fâre görüp şükr itdi
 118. Duydı nâgâh kapan sesin baqqâl
 Geldi bakdı ki başkadır ahvâl
 119. Altı fâre ufağ tefek toplar
 Her biri arkasında bir küleh⁵⁹ bâr
 120. Dükkânıñ varı yoğı olup yağma
 Bakdı dördiñ kapan tutup ammâ
 121. Koşarak baqqâl içerü geçdi
 Fâreler yükleriñ döküp kaçdı
 122. Geldi baqqâl kapanı kaldırdı
 Fâreniñ biri parmağın ısırdı
 123. Kapanı atdı çekdi bir hançer
 Didi bıkdım⁶⁰ ben⁶¹ ey hıyânetler
 124. Ne kadar çekmişem ziyân sizden
 Yidiñiz mâyemi⁶² top atdım ben

(s. 11)

125. O kadar şatmadım dükkândan mâl
 Ki üç onca siz itdiñiz pâ-mâl
 126. Öldirüp anları seyâsetle

⁴⁸ ider mi

⁴⁹ sonra

⁵⁰ Oturup

⁵¹ öyle

⁵² Zülmden

⁵³ hiç

⁵⁴ ol

⁵⁵ biriñiz

⁵⁶ hediye

⁵⁷ Nüshada bu sözcüğün bulunduğu yer siliktir.

⁵⁸ nâbekâr

⁵⁹ güne

⁶⁰ yıkdıñız

⁶¹ beni

⁶² sermâyemi

Götürüp taşra atdı zilletle
127. Altı fāre görüp itdi şiven
Her biri qaldırup birin yerden
128. İksi karşıuca gidüp habere
Vaşf idüp mācerāyī fārelere
129. Çün duyup fāreler idüp feryād
Didiler ey felek elinden dād
130. Bizi žulm ile bağı kan eylediñ⁶³
Dāğımız üzre dāğ tazelediñ⁶⁴
131. İrdi çün mürdeler idüp şiven
Başa toprak serpdiler yerden
132. Geyinüp qara⁶⁵ tonlar⁶⁶ mātem
Çağırışup ağlaşurlardı her dem
133. Didiler hep bu dāğ-ı taze ile
Gidelim şāha dōrt cenāze ile
134. İderək āh u nāle-i efğān
Oldılar semt-i şāha toğrı revān
135. Çün irüp izin kıldılar hāşıl
Meclis-i şāha oldılar dāhil
136. Kıldılar şāh içün du‘ā vü šenā
İtdiler piş-i keşlerini edā
137. Oldı-çün piş-i keş kabūle qarın
Şaldılar⁶⁷ ortaya cenāzelerin
138. Didiler ey şehinşeh-i devrān
Derdimiz çokdur eyle sen dermān
139. Şehr içinde olurdı meskenimiz
Vardı anda bir ulu düşmānımız
140. Gice vü gündüz o hırsız kāfer
Bize her vakitde⁶⁸ böyle žulm eyler
141. Var idi çok hile dūbāraları
Hile ile dūketdi fāreleri

(s. 12)

142. Şimdi dirler ki ehl-i zūhd olmuş
Rāh-ı tezviri tazedden bulmuş
143. Sābıka yılda bir iderdi şikār
Şimdi her günde yedi fāre tutar
144. Düñki gün tutdı yedi mūş-ı kibār
Hem bu gün dōrdiñ öldirüp⁶⁹ tekrār
145. Qoydılar baqqālñ işin girüye
Topunı šābit itdiler girüye
146. Diñleyüp bir bu sözleri šāh
Kıśsa-i gurbeden olup āgāh
147. Didi gam çekmeyiñ geliñ oturiñ
Defn idiñ hem ölenleri götüriñ
148. Aluram andan intikāmıñızı
İderim şādumān tamāmıñızı
149. İdelim şimdilik bir elçi revān
Yazalım ol habiše bir fermān

⁶³ itdiñ

⁶⁴ itdiñ

⁶⁵ qaralar

⁶⁶ tutdılar

⁶⁷ koydılar

⁶⁸ vaqt

⁶⁹ bu gün öldirüp

⁷⁰ Evvelā

150. Geldi bir kātib-i ‘imād-ı qalem
Hem bu mażmūn ile yazıldı raqam
151. Evvelī⁷⁰ nāme nām-ı nān peynir
Şāniyen künc-i hāne-i kārğir
152. Şālišen ben ki şāh-ı mūşanam
Ya’nı bir dāver-i cihānbānam

(s. 13)

153. Saña ey gurbe-i hāramzāde
Ne sebebdır bu žulm-ı bīdāda⁷¹
154. Saña irdikde nām ile⁷² resūl⁷³
Okuyup it itā‘atimi kabūl
155. ‘Acz ile pāy-ı tahta gelsün eger
‘Afv olur o geçen kabāhatler
156. Fāreler qanını istemem sende
Saña çok nefi‘ler yeter bende
157. İltifātım olur saña izhār
İderim ‘askere seni serdār
158. Yoksa bir başka fıkır olursa hemān
Hāzır ol cenge geldim işte deyyān
159. Er bu fermāna itmediñ ikrār
Bil ki başında çok belālar var
160. Var idi bir vezir ü pūr-tedbīr
Aña seslendi key müdebbir-i pīr
161. Sen bu fermānı ol habiše yetür
Lā ve illā çābık⁷⁴ cevāb getür
162. Saña bir şey’ sorarsa hiddetle
Korkma vir qarşılıq⁷⁵ cesāretle
163. Aldı öpdı vezir fermānı
Eyledi şāh içün šenā-hānı
164. İzn alup taşra çıkdı oldı sivār
İki fāre yanınca hīdmetkār
165. Sürdiler sür‘atle el-hāşıl
Şehr-i Kirmān’a oldılar dāhil
166. Çıkarup nāme’i vezir eline
Geldiler toğrı gurbe menziline
167. Kedi baqdı ki üç sivāri mihmān⁷⁶
İndiler⁷⁷ ellerinde bir fermān
168. Edeb ile girüp vezir içeri
Viridi fermān-ı şāhı döñdi girü
169. Kedi seslendi bu ne kimsiñ sen?
Didi bir elçiyem efendim ben

(s. 14)

170. Didi kimden gelür bize peygām
Şāh-ı mūşān didi yetürdi⁷⁸ selām
171. Didi bā‘iş nedir selāma ne var
Didi mektūb içinde yazmışlar
172. Kedi mażmūn-nāmeyi bildi

⁷¹ bīdād

⁷² nāmesiyle

⁷³ sefir

⁷⁴ çābūk

⁷⁵ qarşılık

⁷⁶ hānn

⁷⁷ var idi

⁷⁸ gördi

Oğudı qahqaha ile güldi
 173. Didi bilmem ki fâre hattını ben
 Gel yakın al oğu⁷⁹ şu nâmeyi sen
 174. Geldi baqsun vezîr fermâna
 Kedi bir pençe atdı şîrâne
 175. Def'aten çıkdı cânı oldı helâk
 İki hüddâma yüz koyup bî-pâk
 176. Qodî⁸⁰ tutdı bir daîhi helâk itdi
 Öteki cân hâlâs idüp gitdi
 177. Didi git benden eyle şâha selâm
 Söyle mel'ün ne nâme dir ne peyâm
 178. Ne ki elden gele qalîl ü keşîr
 İtmesün bâremizde⁸¹ hiç taqşîr
 179. Yetürüp şâha fâre bu haberi
 Şâhın eşk ile taldı dîdeleri
 180. Didi olsun yazık ki gitdi vezîr
 Yok idi böyle şâhib-tedbîr
 181. Hışmıdan rengi döndi qatrana
 Emir-nâme yazıldı her yana
 182. Toplanup gün-be-gün 'asâkir-i müş
 Topı başdan ayağa âhen-püş
 183. Yığışup her ne qadar⁸² fâre ki var
 Yedi yüz elli biñ piyâde sivâr
 184. Virilüp yüz fişeng her bir nefere
 Üç biñ üç yüz top aldılar tekere
 185. Çalınup tabl-ı köş⁸³ neqqâre
 Velvele düşdi çarh-ı devvâre
 186. Nâle-i kürre-ney bâng-ı nefîr
 İtdi 'Anqâ'yı Qâf'da dil-gîr

(s. 15)

187. Bandıralar açıldı rengâreng
 Gökyüzi oldı hâne-i ejreng
 188. Yürüyüp top tüfeng ile 'asker
 Şehr-i Kirmân için açıldı sefer
 189. Kediye bu haber olup vâsıl
 Didi düşmenden olmamağ gâfil
 190. Geyüp⁸⁴ âlât-ı cengi oldı sivâr
 Eline aldı nîze-i hûn-bâr
 191. Şehirden taşra çıkdı merdâne
 Yüz koyup⁸⁵ semt-i şâh-ı müşâne
 192. Nâgehân gördü leşker-i müşân
 Şehirden toğrı bir toz oldı 'ayân
 193. Yükselüp toz içinde cüş u hurûş
 Çıkdı tozdan kedi görüp şeh-i müş⁸⁶
 194. Atlanup emir kıldı 'askerine
 Şaf çeküp turup berâberine
 195. Çün irüp gurbe rezm-i gâha bakup
 'Askere şaflara sipâha bakup

(s. 16)

196. Gördi kim başka günedir ahvâl
 Fâreler var peleng-i bedr-mişâl
 197. Degil ol fâreler gibi bunlar
 Ki bu eylerdi şehr içinde şikâr
 198. Serverân-ı emîr-i serdârân
 Her biri mişl-i fîl-i Hindistân
 199. Havf idüp istedi ki şulh itsün
 'Acz ile şâh ayağına gitsün
 200. Yine gayret olup ona mâni'
 Didi nâmûsa⁸⁷ itme gel zâyî'
 201. 'Ar-ı nâmûsı bilmek evlâdır
 Bendelikten hem ölmek evlâdır
 202. Atını şıcradup idüp cevân
 İstedi bir mübâriz-ı meydân
 203. Anıñla geldi cenge bir fâre
 Bir kılıcda idüp iki pâre
 204. Başka bir fâre geldi cevânâ
 Anı da şaldı hâk-i meydâna
 205. Fârelerden kesildi tâb u tüvân
 İtmedi kimse rağbet-i meydân
 206. Şâh-ı müş emr idüp sivâr-ı kibâr
 Yürisün rezm-i gâh her ne ki var
(s. 17)
 207. Dört taraftan yürüş idüp şaflar
 Kediye oldılar hücüm-âver
 208. Kedi bir elde hançer-i berrân
 Yürüyüp hem bir elde gürz-i girân
 209. Çekdi bir na'ra mişl-i şîr-i jiyân
 Didi ey şâh-ı müş-ı bî-îmân
 210. Şanma ki qorqaram sipâhından
 Dönmem ölmeyince cengâhından
 211. Söylerem getdim âşikâr size
 Kedi⁸⁸ yüz fâredir şikâr bize
 212. Kendisin fâre 'askerine urup
 Şaf-ı a'dâyı birbirine urup
 213. 'Asker-i fâre aldı etrâfın
 İtmeyüp bâk o gurbe-i pür-kîn
 214. Tağıdup dönerdi her yana
 Baş döküp bir bir üzre meydâna
 215. İki üç sâ'at itdi ceng ü cidâl
 Fârelerden çok eyledi pâ-mâl
 216. Hem vücûdına irdi çok yara
 Arqadan gâfil itdi bir fâre
 217. Atınıñ bir ayağını şaldı
 Kedi atdan düşüp yayan qaldı
 218. Yığışup başına idüp âşub
 'Âkıbet itdiler anı mağlûb
 219. Her taraftan atup ol qadar kemend
 Kediniñ el ayağın itdiler bend
 220. Bağlayup tutdılar eşîrâne
 Virdiler müjde şâh-ı müşâna

⁷⁹ yakın oğu

⁸⁰ Qoşdı

⁸¹ haqqımızda

⁸² Toplanup ne qadar

⁸³ köş

⁸⁴ geyinüp

⁸⁵ yürüdi

⁸⁶ şâh-ı müş

⁸⁷ nâmûsı

⁸⁸ günde

221. Şâh-ı müş emr idüp o mekkâra
Kalmasun zinde tîz çekîñ dâra
222. Bu gice dâr ‘azâbını görsün
O eziyyetle tâ ki subh ölsün
223. İdelim pâre pâre peykerini
Yağalım âteş ile etlerini

(s. 19)

224. Kediye emr-i şâh ile nâlân
Getürüp dârayağına müşân
225. Kuyruğından çeküp anı dâra
Koydılar biñ nefer bekçi fâre
226. Çaldılar tabl-ı şâdiyâneleri
Çekdiler feth için nişâneleri
227. Fetiñ-nâme yazıldı her yana
Bu haber irişdi çün Kirmân’a
228. Kediye fâreler idüp ber-dâr
Hem yarın emir-nâme katline var
229. Şehr-i Kirmânî’de olan kediler
Toplanup cümle meclis eylediler
230. Didiler şâh-ı müş-ı bî-îmân
İtdi çün bu kažiyyeyi i’lân
231. Fâreler gayrî şimdi yüz bulacağ
Kediler katına çeri olacağ
232. O kedi bir dilîr-i ‘âlem idi
Cengde dâsitân-ı Rüstem idi
233. Çün bu gün itdiler anı ber-dâr
Yarın eyler bizlere de azar
234. Eyüsi şimdi birleşüp gidelim
Bu gice orduda kemîñ idelim
235. Gâfil olduğda bâng idüp efvân
Uralım dört civârdan şebhûn
236. Belkim Allâh’dan olur imdâd
İdelim anı dârdan âzâd
237. Gelmeli andan öyle Kirmân’a
Nâme göndermeli Horâsân’a
238. Yazmalı şâha hep bu ahvâli
İtmeli bu kažiyyeden hâli
239. İtdiler çün bu güne ‘ahd ü emân
Şehirden taşra oldılar pünhân
240. Herbiri bir tarafda⁸⁹ itdi kemîñ
Bekleyüp nısfı geçdi tâ gicenin

(s. 20)

241 Her biri bir tarafdan itdi hücvüm
Gice vaktinde bir belâ-yı zvlüm
242. Nâgihân gördiler ‘asâkir-i müş
Kalkdı ordu içinde cüş-ı hurüş
243. Fâreler uyğudan turup sersâm
Şandılar kim kıyâmet itdi kıyâm
244. Şıçrayup cümle hâb u gâfletden
Uyğular başa çıkdı vahşetden
245. Çünki hep birbiriyle başladılar
Çoğı şâh çadırını taşladılar

246 Arkaş arkaş a kaşd itdi
Öldirüp kim ki⁹⁰ bir bire yetdi
247. Kediler böyle gördi fâreleri
Kimseniñ kimseden yokdı haberi
248. Yüz koyup⁹¹ dârayağına kediler
Bekçiler hep ferâgat eylediler
249. İtdiler dârdan anı âzâd
Götürüp döndiler girü dil-şâd

(s. 21)

250. Fâreler birbiriyle şubhâ⁹² kadar
Top tufeng ile ceng eylediler
251. Şubh olunca gördiler düşmen yok
Kırılup fâre ‘askerinden çok
252. Gördiler dârı hem yaturmışlar
Kediye dârdan kaçurmuşlar
253. ‘Arz idüp hâli şâha serdârân
Şâhın ‘aklı şaşup oldı hayrân
254. Didi feryâd kim uşandım ben
Bıkdım âhır bu kavm-i zâlimden
255. Emr idüp çıksun atlı her yana
Dağı bir kaç re’îş Kirmân’a
256. Arasunlar ne yanda kim kedi var
Bağlayup cümlesini tutsunlar
257. Kediler çün eşitdi bu haberi
Aradır şâh-ı müş gurbeleri
258. Bağıdılar kim degil bu iş âsân
Oldılar cümle bir tarafda nihân
259. Çâre-i def-i şâh-ı müşâna
Götürüp yazdılar Horâsân’a
260. Yazdılar ey emîr-i belde-i Tûs
Döstiñ şâd düşmeniñ me’yûs
261. Fetiñ hükminde bulmasun ibtâl
Nuşret-i emrinde itmesün ihmâl
262. Haberiñ olsun ey emîr-i güyûr
Eylemiş başka kažiyye zühûr
263. Fâreler şâhı toplayup ‘asker
Şehr-i Kirmân’a eylemişler sefer
264. Tutdı ol re’îş-i Kirmân’ı
Katline böyle oldı fermânı
265. Biz bu ahvâle çâresiz kaldık
Gice şebhûn ile gidüp aldık
266. Aradır şimdi bizleri her yan
Olmışuz cümle köşelerde nihân

(s. 22)

267. Şah-ı müşân yemîn idüp tekrâr
Ki tıttup bizleri ide ber-dâr
268. Bizi ger tıtsalar o kavm-i degâ
Oluruz hem rezîl hem rüsvâ
269. Eger olmazsa senden istimdâd
‘Ar-ı nâmûsımız olur berbâd
270. İtdiler cümle matlabı izhâr
Üstüne mühr urup bulup tâtâr

⁸⁹ tarafdan

⁹⁰ kimse

⁹¹ koşdılar

⁹² tâ subhâ

271. Anı tâtâra itdiler teslim
Didiler şâha bizden it ta'zîm
272. Söyle elbette itmesün ihmâl
Olmadan ism-i resmimiz pâ-mâl
273. Koydı tâtar yüz biyâbâna
Tâ irüp kişver-i Horâsân'a
274. İzn alup bezm-i şâha çün girdi
İtdi ta'zîm nâmesin virdi
275. Şâh yer gösterüp oturdu resûl⁹³
Kendüsi oldu nâmeye meşgûl
276. Bağıdı ser-mühr-i vâli-i Kirmân
Okuyup nâmeyi oldu hayrân
277. Oldı maẓmûn-ı nâme çün⁹⁴ ma'lûm
'Âteş-i gayret itdi şâha hücum
278. Kim olur söyledi şeh-i müşân
Ki ide kaşd vâli-i Kirmân
279. Şehr-i Kirmân'a ben dağı giderim
'Askeriyle anı eşir iderim
280. Emr idüp hûkmi çıkdı her yana
Toplanup çok kedi Horâsân'a
281. Her biri bir neheng-i şîr ü şikâr
Pehlevân-ı 'adûkeş-i hûn-hâr
282. Virilüp şâh-ı gurbeden ruḥşat
Çalınup taḥl u kôs olup riḥlet
283. 'Asker-i gurbe bâ-hezâr şükûh
Yola 'azm itdiler gürûh gürûh

(s. 23)

284. Büridi yeryüzini kara duman
Hem tutuldu güneş yüzi tozdan
285. İrdiler çün sınır-ı Kirmân'a
Bu haber şâyi' oldı her yana
286. Kediler şehirde nihân nâgâh
Oldılar bu kaẓiyyeden âgâh
287. Ki gelüp şâh-ı gurbe imdâda
Top tûfeng ile cenge âmade
288. Şâd olup şâhı itdi⁹⁵ pişivâz
Kıldılar cümle karşusunda niyâz
289. Çok du'âlar idüp selâma turup
Şâh yer gösterüp anlar oturup
290. İltifât ile sordı şeh⁹⁶ ḥâli
İtdiler vaşf bir bir ahvâli
291. Tıydu çün şâh-ı müş bu haberi
Başına toplayup vezîrleri

(s. 25)

292. Tanışup bu işi ekâbirle
Didi lâzımdır iş tedabîrle
293. Büyedi⁹⁷ fitne müşkil oldı bu iş
Maşlahat semtin itmelü teftiş

294. Kanḳı⁹⁸ yüzden bu kavme gösterelim
Gidelim cenge yâhûd şulḥ idelim
295. Didiler emr-i emr-i şâh-ı cihân
Ḥûkm-i ḥûkmiñ senindir fermân
296. Lîk bu emirde odur evlâ
İdelim şulḥ olmasun gavḡâ
297. Şâh-ı gurbe qabûl iderse eger
Bize bir 'ahid-nâme vîrsünler
298. Ne bize anlar eylesünler cefâ
Ne de bizlerden anlara gavḡâ!
299. Şâh-ı müşân idüp bu re'yi qabûl
Gördi bu emri cümleden ma'kûl
300. Ḥûkm idüp kâtibe alup hâme
Kediler şâhına yazup nâme
301. Yazdı ey pâdişâh-ı Cem-ḥaşmet
Vâriş-i tâc-ı mesned-i devlet
302. Milletiñde nedir bu bu'z u 'inâd
Bunca eyler şıçanlara bî-dâd
303. İsterem bir şürût bağlayalım
Yazalım 'ahid-nâme şaklayalım
304. Yemîn itsünler 'asākiriñ niye ne ki var⁹⁹
İtmesünler şıçanlara âzâr
305. Hayrû'l-ahkâmıdır bi-emri'llâh
İdelim ortadan yerde¹⁰⁰ şulḥ u şalaḥ
306. Yoksa bir başka güne olsa merâm
İş bu sûretle bulmasa encâm
307. Yarın istesen evin o meydân
Hançer ü gürz tîğ-i tîr-i kemân
308. Saña ben eylerem andan bedter
O ki Dâra'ya itdi İskender

(s. 26)

309. Yazılup çün tamâm oldı fermân
İtdi bir elçi ile şâha revân
310. Elçi çün gurbe 'askerine irüp
İzn alup bâr-i gâh-ı şâha girüp
311. Havf u ḥaşyetle eyleyüp ta'zîm
Şâha fermânı eyledi teslim
312. Okuyup şâh titredi cânı
Eyledi pâre pâre fermânı
313. Kesdirüp elçiniñ tudaḳlarını
Kuyruḡıla iki kulaḳlarını
314. Didi git söyle şâh-ı müşâna
Ki miḥnet nedir bu efsâne
315. Ne¹⁰¹ Sikender¹⁰² bu kanḳı¹⁰³ Dâra'dır
Şulḥ kim ḥâzır ol ki gavḡâdır
316. Döndi elçi o ḥâl ile nâlân
Şâhına toḡrı kan ile ḡaltân
317. İrdi çün şâha geldi feryâda
Didi şâha amân yet¹⁰⁴ imdâda

⁹³ usûl

⁹⁴ kendine

⁹⁵ itdiler

⁹⁶ şâh

⁹⁷ bugün

⁹⁸ hangi

⁹⁹ asākiriñ ne ki var

¹⁰⁰ ortada

¹⁰¹ çıkacak

¹⁰² İskender

¹⁰³ hangi

¹⁰⁴ gel tiz

(s. 27)

318. Şâh bu hâli eyleyince nażar
Emr idüp eylesün yüriş ‘asker
319. Cenk için tabl-ı naylar çalınup
Toplara topçılar mu‘ayyen olup
320. Hem piyâde sivâri atlı nefer
Bağlanup biñ niżâm ile şaflar¹⁰⁵
321. Yürüyüp dest deste ‘asker-i müş
‘Alemler tutdı bang-ı cüş-ı hurüş
322. Kediler şâhına virildi haber
Atlanup şâh bağlanup şaflar
323. Yürüyüp deste deste meydâna
Cenk için toplar çekildi her yana
324. Yer yüzini tutdı tabl-ı nây sesi
Çıkdı eflâke kürre-i nây sesi
325. Birbirine karşı ol iki ‘asker
Şaf çeküp mişl-i sedd-i İskender
326. Şâh-ı gurbe elinde gürz-i girân
Şâh-ı müş elde hançer-i berrân
327. Şâh-ı gurbe virüp sipâhına zıb
Şâh-ı müş itdi ‘askerin tertîb
328. Fâreler dir re’îs-i Dahkân’ız
Kediler dir ünîs-i sultânız
329. Fâreler dir ejdehâyız¹⁰⁶ biz
Kediler dir size belâyız biz
330. İki yandan kuruldu cenge binâ
Top tûfeng ile başlanup gāvga
331. Birden âteş virildi toplara
Titredi yer mişâl-i gehvâre
332. Hem tûfengiñ topıñ şadâsından
Yükselüp berr-ü bahirden şiven
333. Gökyüzün tîre itdi¹⁰⁷ kara duman
Âteş ile tolup zemîn ü zamân
334. Yüridi ‘alemi belâ bulutı
Yağmurı âteş ile kurşun idi

(s. 30)

335. Lâşeden yer yüzi olup pünhân
Yüridi sel gibi ortadan kan
336. Bir kemâle irişdi ceng ü cedel
Korkudan bir kenâra çıkdı ecel
337. Kediler şâhı mişl-i şîr-i dijem
Şafıñ itdi şıçanlarıñ berhem
338. Her kime ki urursa gürz-i girân
Anı eylerdi hâk-ile yeksân
339. Fâreler şâhı mişl-i şîr-i jeyân
Kediler içre eyleyüp cevân
340. Her kime ursa hançer-i berrân
Anı eylerdi kan ile gâltân
341. Dökölüp el ayağ¹⁰⁸ hîzem-vâr
Lâşeden zerre deşt olup anbâr

¹⁰⁵ muşlar

¹⁰⁶ ejderhâyız

¹⁰⁷ setr idüp

¹⁰⁸ ayak

¹⁰⁹ akşam

342. Hançer-i tîğ-i gürz-i top tûfeng
Çekdi geldikçe şöyle âteş-i ceng
343. O gün ahşam¹⁰⁹ olunca oldu cedel
Bulmadı¹¹⁰ birbirine hiç bir el
344. O gice şubh olunca ceng oldu
Hem o gün ceng ikindüyü buldı.
345. Ne buna nusret eyleyüp imdâd
Ne aña fetihden bir istimdâd

(s. 31)

346. Yorılup cümle düşdi tākātden
Çıkdılar hep silâh-ı âletden
347. Tîğ-ı dendân hançer-i nâhûn
Eyledi deşt-i dâmenin pür-hûn
348. Kimi tutmuş herîfi dişlerdi
Kimi tırnağıle şişlerdi
349. Kediler şâhı eyleyüp feryâd
Didi yâ Rabbi senden istimdâd
350. Kılıcıñ çekdi geldi meydâna
Kendüsin virdi kalb-i müşâna
351. Evvelinci şafı idüp berhem
Hem ikinci şafa koyunca kadem
352. Ânide mişl-i şîr-i derrende
Tağıdup eyledi perâkende
353. Hem üçüncü şafa idince güzâr
Karışup bir bire yemîn ü yesâr
354. Tutdı âfâkı bang-ı cüş-ı hurüş
Toplanup başına ‘asâkir-i müş
355. Kediler gayret eyleyüp cümle
Şâhıñ ardınca itdiler hâmler
356. Öldiriñ koymayıñ şadâsında¹¹¹
Hem tutıñ bağlayıñ nidâsında¹¹²
357. Âşikâr oldu rûz-ı restâhîz
Fâreler ‘askerine düşdi girîz
358. Başlanup âh-ı nâle-i şiven¹¹³
Koydılar yüz hezîmete birden
359. Şâh-ı müşân bakup bozuldu sipâh
Kalmadı tākāt ü ikâmet-i şâh
360. Gördi kim gayrı nusret oldu mañâl
Eyledi kendi kendüsine hayâl
361. Çün bozuldu ‘asâkir-i fâre
Kaçmadan başka kalmadı çâre
362. Karşudan şâh arkadan ‘asker
Cümlesi birden firâr eylediler

(s. 32)

363. Kimi şehre kimi hîsâra kaçup
Kimisi deşt-i kühsâra kaçup
364. Kimi şahrâya kimi tağlara
Kimi bostâna kimi bağlara
365. Çocukları itdiler yer altına cân
Çoğı dîvâr içinde oldu nihân

¹¹⁰ virmedi

¹¹¹ şadâsından

¹¹² nidâsından

¹¹³ nâle vü şiven

366. Kediler feth idüp bulup nuşret
İtdiler fâre ordusun gâret
367. Buldılar hep ganiyet ü yağma
İtdiler¹¹⁴ şah¹¹⁵ içün du'â vü şenâ
368. Kediler şahı şad olup gâyet
Virdi 'askerlerine çok hil'at
369. Fevc fevc itdi 'askeriñ o zamân
İtdi her fevci¹¹⁶ bir diyâra revân
370. Emr idüp nerde fâre bulsunlar
Virmesünler amân tutsunlar
371. Ol¹¹⁷ zamândan berü gelüp kediler
Şehrîler içre mesken eylediler
372. Şimdi nerde olursa fâre sıçan
Kediler virmez anlara hiç¹¹⁸ amân
373. Kediniñ fâreniñ 'inâdına hep
İki 'illet cihânda oldu sebeb
374. Evvelinci 'adâvetiñ sebebi
Gemide dâsitân-ı Nûh Nebî
375. Hem ikinci 'inâda bâ'îş olan
Bu hikâyetle eyledik destân
376. Allâh Allâh nedir beyhûde lâf
Mañz-i 'işyân degil mi bunca güzâf
377. Ne kedi cengi nerde kimdir mûş
Olmadı bu 'âlemde hõş
378. Beynallâh bilür degil bu güzâf
Şıdķ-ı ma'nîdir ne beyhûde lâf
379. Gerçi ben gurbe-i mûş vaşf itdim
Ehl-i idrâke sor ki ben n'etdim

¹¹⁴ itdi

¹¹⁵ pâdişâh

¹¹⁶ fırkayı

¹¹⁷ o

¹¹⁸ virmez hiç